

เทศน์เช้า วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

อ้าว! ตั้งใจฟังธรรมะเนาะ ตอนเข้ามาฝนตก แล้วฝนหยุด นี่ครี้อีกแล้ว จะตกอีกแล้ว นี่ฤดูกาล เวลาฝนตกในที่เขาต้องการ ชาวไร่ชาวนาเวลากลับแล้งอยากได้น้ำ ฝนจากฟ้าปีละครั้ง ทำนาปี แต่ถ้าเขาทำนาปรัง เขาก็กเก็บน้ำของเขาไว้ใช้ประโยชน์ของเขา ทำนา ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง แต่ถ้าคนอยู่นอกเขตชลประทานเขาจะทำนาปีของเขาได้ปีละครั้ง ถ้าปีละครั้ง เกษตรกรรมโบราณ เกษตรกรรมโบราณของเราทำอยู่ทำกิน ทำอยู่ทำกิน ถ้าได้ทำไร่ไถนาเราจะมีข้าวกิน ถ้าเราไม่ได้ทำไร่ไถนาเราจะไม่มีข้าวกิน

ชนชาวภูเขเขาใช้ข้าวไร่ เขาใช้ปรับ เขาใช้หยอดหลุม เขาใช้ข้าวไร่ นี่มันเป็นสถานที่มันเป็นภูมิประเทศ ภูมิประเทศของคน อยู่ที่ผู้ที่บริหารจัดการ ผู้ที่ฉลาดเขากันของเขาไว้ กั้นเขื่อนของเขาไว้ เวลาเราทำนา ทำมา ๓ หน ๔ หน เราไม่รู้หรอกว่าที่เราทำนาอยู่นี้เราได้น้ำมาจากไหน แล้วเราก็บอกว่าน้ำนี้มันมาจากธรรมชาติ น้ำนี้มันเป็น เห็นไหม เดียวนี้เขาคิดกันเขาจะเก็บค่าน้ำ เขาเก็บค่าน้ำมาให้คนใช้น้ำได้รู้ผลประโยชน์ของมัน ไม่ใช่ฟุ่มเฟือย แต่เขาใช้ฟุ่มเฟือยกัน

นี่ฤดูกาล ฤดูกาลเหมือนกัน ชีวิตของเรา เราได้มาได้อย่างไร เราได้มา เห็นไหม วันคืนล่วงไปๆ เราซร่าคร่ำคร่าไปเรื่อยๆ หายใจเข้าและหายใจออก ถ้าหายใจเข้าไม่ออกก็ตาย หายใจออกไม่เข้าก็ตาย สิ่งที่หายใจเข้าหายใจออกมันมีคุณค่ามาก แต่มันของคุ้นเคยคุ้นชินใจ คุ้นชินจนลืมคุณค่าของมันไป ถ้าลืมคุณค่าของมันไปนะ ชีวิตที่ได้มาได้มาอย่างไร? ได้มาจากบุญกุศล ได้บุญกุศลจริงๆ มนุษย์สมบัติ ถ้าไม่มีมนุษย์สมบัติขึ้นมา การเวียนว่ายตายเกิด เวียนว่ายตายเกิดตามผลของวิญญูะ แล้วเวลาตอนนี้เขาไปทำเป็นละครทีวีกัน ทวิภพชาติภพซ้อนเข้า ซ้อนเข้าไป

ความจริงมันมีของมันอยู่ แต่เวลาเขาไปแต่งเติมกันจนด้อยค่า จนมองเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเขินเสียให้วักแล้ว เขินเสียให้วักแล้ว แต่ความจริงมันมีนะ ความจริงคือการเวียนว่ายตาย

เกิดของเรานี้ไง ถ้าเวียนว่ายตายเกิดของเรา เราชวนขวยทำคุณงามความดีของเรา ความดีคือบุญ ความดีให้ผลคือความสุข เห็นไหม ความไม่ดี ความชั่วให้ผลเป็นความทุกข์ มันจะเกิดขึ้นมา

ปรารถนาความสุขๆ ความสุขมันเกิดมาจากไหนล่ะ? ความสุขเกิดมาจากคุณงามความดีของเรา ถ้าคุณงามความดี มนุษย์สมบัติๆ จิตนี้ได้เวียนว่ายตายเกิด ผลของวิญญูะที่เราทำคุณงามความดีของมัน มันได้เวียนเกิดมาเป็นมนุษย์ นี่เป็นความดีไหม? เป็นความดี เป็นอริยทรัพย์ เป็นคุณงามความดีมหาศาลเลย นี่ความดีมหาศาลเลย

เวลาเราเกิดมาแล้วเรามีสติมีปัญหา เราอยากจะพ้นจากทุกข์ เวลาเรามาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ทำไมมันทุกข์มันยากขนาดนี้ ไหนว่าเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีคุณงามความดี มาประพฤติปฏิบัติทำไมมันทุกข์ยากขนาดนี้ มันทุกข์ยากขนาดนี้เพราะกรรมโอสถ สังกรรมมันจะไปชำระล้างกิเลสค้นหาความทะยานอยากในหัวใจใจใหม่ มันเป็นพญามารไง มารมันครองโลกธาตุเห็นไหม เวลาเราทำคุณงามความดีของเรา เวียนว่ายตายเกิด นี่ผลของวิญญูะ มันมีบุญกุศลมาได้เกิดเป็นมนุษย์สมบัติ มนุษย์สมบัติมีสติมีปัญหาขึ้นมา ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเป็นคุณงามความดีของเรา ทำคุณงามความดี ทำไมทำคุณงามความดีทำยากขนาดนั้นล่ะ

เวลาเราอยู่ทางโลก เวลาทางโลกเขาผลิตเพลินไปกับกระแสโลก แล้วมันมีสิ่งยั่วชวนสิ่งเร้า มีสิ่งชักจูงกันไปตลอดเวลา แล้วชักจูงกันไป มันชักจูงกันไปมันก็ตรงกับกิเลส เห็นไหม เวลาเขาพูด ถ้าเป็นวาเลนไทน์ อู้ฮู! คนมันดูดีมีมาก วาเลนไทน์ วันแห่งความรัก มาชมบูชามันไม่รู้จัก มันไม่รู้จัก

โลกเรามันดูดีมี มันลากกันไป เพราะอะไร นี่กามคุณ ๕ สิ่งนั้นเป็นเรื่องของกามทั้งนั้นแหละ แต่เวลาประพฤติพรหมจรรย์ขึ้นมามันต้องละต้องวาง ต้องละต้องวาง คุณงามความดี ความดีของใครล่ะ ทำคุณงามความดีทำแสนยาก ทำแสนยาก ทำแสนยากเพราะอะไร เพราะว่า การชำระกิเลสยิ่งแสนยากเข้าไปใหญ่เลย เพราะถ้าเราไหลไปตามน้ำ ทำคุณงามความดีเหมือนกัน แต่เวียนว่ายตายเกิดไป เพราะความดีก็ส่งเสริมให้เป็นบุญกุศล ให้มีความสุข พอมีความสุขก็ผลิตเพลินไป ไปเกิดเป็นเทวดาก็ผลิตเพลินภพชาติของเทวดา ไปบนพรหมก็ว่าฉันสูงกว่า ฉันต่ำกว่า มันก็มีทิฏฐิมานะของมันไปตลอด

แต่เวลาเราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะชำระพญามาร ชำระพญามารต้องต่อสู้กับมันๆ เห็นไหม บอกธรรมะมันมีอยู่แล้ว อยู่เฉยๆ มันก็เป็นว่างๆ อยู่แล้ว นั่นไง มันก็ไป

เวลาคนตกทุกข์ได้ยาก คนตกทุกข์ได้ยากมีอยู่มีกิน เขามีความสุขของเขาแล้ว คนที่เป็นเศรษฐีก็ภูมิใจเขามีเงินทองมหาศาล เขามีความทุกข์ของเขา กษัตริย์ผู้ปกครองมันก็ละล้าละลัง นี้ก็เหมือนกัน บอกว่ามันมีอยู่แล้วๆ มันละเอียด คำว่า “มันละเอียด” คือว่ามันอ้างอิง กิเลสมันตีสองหน้า มันบอกว่า “สิ่งนี้เป็นธรรม ว่างๆ ว่างๆ เป็นธรรม ธรรมะมีอยู่แล้วไม่ต้องทำอะไรเลยก็เป็นธรรมไง ไอ้คนที่อาบเหงื่อต่างน้ำ ไอ้คนที่ลงทุนลงแรง ไอ้พวกนั้นอัตตกิลมถานุโยค ไอ้พวกนั้นโง่กว่าเรา ไอ้พวกนั้นมันตราครดรา พวกเราไม่ต้องทำอะไรเลย นั่งเฉยๆ ไอ้โฮ อยู่เฉยๆ นั่นละคือมรรคผล มันว่างๆ ก็มันสบายดี” นี่กิเลสมันตีสองหน้า มันอ้างอิงธรรมะไง มันเอาธรรมะมาบังหน้าแล้วก็อ้างอิงของมันไป แล้วเราจะต่อสู้ นี่ดูความเล่ห์กลของมัน เล่ห์กลของกิเลสไง

เวลาถือธูดงค์ๆ ฉันทก็ถือธูดงค์นะ ฉันทเครื่องครัดนะ เวลาหลวงตาท่านอยู่กับหลวงปู่มันท่านเห็นนะ หลวงตาท่านเห็น ท่านพูดประจำ เวลาก่อนเข้าพรรษา อธิษฐานพรรษากัน อธิษฐานธูดงค์กันหมดเลย แล้วก็หลุด เลิกไปที่ละองค์สององค์ ท่านถึงพูดกับหลวงปู่หว่า “หว่า อย่าเพิ่งเข้าวัดนะ มีอะไรต้องรอผมก่อน” ได้สิ่งใดมาเจอใจกันใจ แล้วท่านถึงเห็นความอ่อนแอของมนุษย์ ความอ่อนแอของคนที่ประพฤติปฏิบัติ คนที่เอาจริงเอาจังนั้นมันยังทำอย่างนั้นไม่ได้เลย นี่ท่านก็เข้มแข็งของท่าน

ที่นี้เวลาเข้มแข็งมันก็แก่กล้า เหล็กกล้า กล้าเกินไปมันก็ไม่ถูกต้อง เวลาท่านพิจารณาปฏิบัติงา โยๆ อยู่ หลวงปู่มันท่านจัดอาหารในบาตรของท่านใส่บาตรหลวงตา อาหารในบาตรหลวงปู่มัน หลวงตาเป็นคนจัดให้เอง หลวงตาท่านกลับบ้าน ท่านมาหาญาติของท่าน ท่านซื้อใส่แข่งใส่อะไรไปเพื่อบูชาคุณหลวงปู่มัน ท่านเป็นคนเริ่มต้นหามา แล้วท่านเป็นคนจัดใส่บาตรด้วย แล้วเวลาหลวงปู่มันเอาจากบาตรของท่านใส่บาตรหลวงตา เพราะว่าอะไร ก็ถือธูดงค์ใจ มันขาดธูดงค์นะ มันไม่ได้นะ

เวลามันแก่กล้าไป มันคมกล้าไป มันก็ตกอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ครูบาอาจารย์ที่ท่านมีคุณธรรม ไอ้คนที่ไม่เอาไหนเลย ถือธูดงค์ในพรรษา หายเกลี้ยงเลย เหลือหลวงตา ท่านถึงบอกว่าทำไมจิตใจมันอ่อนแอขนาดนี้ จิตใจที่มันจะชำระล้างกิเลส จิตใจที่จะมาต่อสู้กับกิเลส ทำไมมัน

อ่อนแอขนาดนี้ ท่านก็เลยถือของท่าน มันก็แก่กล้า หลวงปู่มันท่านก็เอาอาหารใส่บาตรให้ “ศรัทธามาสาย ศรัทธามาสาย ขอใส่บาตรหน่อย” นี่ความสมคูล เห็นไหม

เวลาปฏิบัติ เราจะทำอะไรสิ่งใดไป เราก็มั่วเราทำดีแล้ว เราทำแล้ว เราถูกต้องดั่งใจแล้ว ถูกต้องดั่งใจ

กิเลสมันร้ายนัก กิเลสในหัวใจนี้ แล้วเวลาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มันละเอียด หลวงตาท่านว่ามารมันละเอียดมาก มันละเอียดคนะ ไม่ทำอะไรเลยมันก็ส่งเสริม เออ! อย่างนี้ใช่ ไม่ต้องทำอะไรเลย ว่างๆ นี่นิพพาน ไอ้ทำๆ ทำก็แก่กล้าเกินไป ทำก็ตกไปอีกส่วนหนึ่ง

กิเลส เห็นไหม ทำคินะ ทำคิมันก็หลอก เวลาไปทางโลก ไปทำความเลวร้ายมันก็ว่า “ไอ้โฮ! พวกเราพวกเกิดมามีบุญนะ ไอ้โฮ! พวกเรามีความสุขนะ ไอ้พวกที่ไปวัดมันทุกข์ทั้งนั้น ไอ้โฮ!”...มัน ไปมันยังเอาไปเสริมมันอีกนะ คูสิ คูผลของมัน คูผลของกิเลส

แล้วเวลาเราจะมาประพฤติปฏิบัติ เราต้องตรวจสอบตลอดเวลา สิ่งใดมันถูกต้องดั่งใจ เราต้องเอามาตรวจสอบ ตรวจสอบนะ มันพัฒนาของเราขึ้นมา แล้วพัฒนาขึ้นมา เราต้องเชื่อตัวเอง กาลามสูตร ไม่ให้เชื่อสิ่งใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ให้เชื่อแม้แต่อาจารย์สอนด้วย อาจารย์ท่านสอน นั่นก็สมบัติของอาจารย์ท่าน เวลาปฏิบัติขึ้นมา “จริงหรือเปล่า จริงหรือเปล่า” มันไม่ใช่ที่เราทำได้ เราพอใจ ท่านพูดแล้วมันเข้าได้กับความเห็นของเรา ความเห็นของเรา เห็นไหม

พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ก็มรรค ๑๐๐ อย่าง ๑๐๐ อย่าง เพราะอะไร เพราะจิตนิสัยไม่เหมือนกัน ความสมคูลไม่เหมือนกัน ฉะนั้น สิ่งที่ต้ององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวางธรรมวินัย นี้ไว้มันเป็นแนวทาง มันพุทธวิสัย ปัญญาเลอเลิศมาก แล้วเราประพฤติปฏิบัติของเราไป

รัฐธรรมนูญ สิ่งใดขัดรัฐธรรมนูญใช้ไม่ได้หมด กฎหมายถูกขัดกับรัฐธรรมนูญถือว่าตกไปหมดแหละ นี่กฎหมายรัฐธรรมนูญ ธรรมและวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รัฐธรรมนูญ แล้วกฎหมายถูกมันไม่มี กฎหมายถูกทำไม่เป็น อ้าว! กฎหมายถูกใครเป็นคนเขียนล่ะ อ้าว! แล้วเราจะทำอะไรล่ะ เราอาชีพอะไร กฎหมายบังคับใช้อะไร อ้าว! ในธุรกิจ ในอุตสาหกรรม กฎหมายอะไร กฎหมายสภาวะแวดล้อม อ้าว! เขียนมา

นี่ก็เหมือนกัน เราปฏิบัติ เห็นไหม นั่นกฎหมายรัฐธรรมนูญ ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษา...ใช่ ถูกต้องดีงามแน่นอน แต่กฎหมายลูก การกระทำ ทำอย่างไร แล้วทำให้มันเป็นขึ้นมาจริงได้อย่างไร แล้วถ้าจริงขึ้นมาแล้ว ครูบาอาจารย์แต่ละองค์ๆ ไม่เหมือนกัน ถ้าเหมือนกัน เหมือนกันก็ท้อปี่ไป เหมือนกันก็สัญญาใจ ถ้าทำจริงก็ต้องเป็นความจริงของเราขึ้นมาดี ถ้าความจริงของเราขึ้นมา เห็นไหม เราอยู่ด้วยกัน ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหมือนกัน เราปฏิบัติเหมือนกัน เราต้องพัฒนา เราต้องดูแล จิตใจของเรา เราต้องพัฒนาของเรา อย่าให้ไหลลงต่ำ มันจะไหลลงต่ำไปเรื่อยแหละ มันจะไหลลงต่ำไป แล้วก็

อ้อ คูลิ ดูเวลาหลวงตาท่านเห็นพระที่ท่านถือธุดงค์แล้วถอย ถอยหมดยๆ แต่เราต้องเข้มแข็งขึ้นมา แล้วก็เข้มแข็งจริงๆ ในปัจจุบันนี้ตอนที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านจะไปเยี่ยมวัดสาขาไหนก็แล้วแต่ ถ้าไม่ถือธุดงค์นะ ท่านบอกว่าเราจะไม่มาเหยียบที่อีกเลย ท่านเศร้าใจ ท่านเศร้าใจว่าต่อไปถ้าเราไม่ทำกันเลย มันจะเหลือแต่ตำรา มันจะเหลือแต่ทฤษฎี แล้วทฤษฎี พอทฤษฎีเริ่มต้นขึ้นมา เราไปศึกษาแล้วเราก็มืดความ ตีความก็จะเถียงกัน จะวินิจฉัยว่าจะถูกหรือไม่ถูก แต่ขณะที่ว่าตอนที่เขาพยายามสังคายนาธรรมวินัย เขาแปลกใจนะ เขาแปลกใจว่าไอ้ไม่จิ้มฟันยาว ๔ นิ้ว มันคืออะไร มันอยู่ในตำราหมดแหละ แต่หลวงปู่มันท่านพาทำมาตลอดนะ

เขาบอกเวลาทางวิชาการเขาวินิจฉัยว่ามันเป็นอย่างไร ไม่จิ้มฟันยาว ๔ นิ้ว ๕ นิ้วมันเป็นได้อย่างไร แต่เวลาเห็นไม้เท้าของครูบาอาจารย์ที่เราใช้อยู่ อ้อ! มันเป็นอย่างนี้เอง นี่เขาปฏิบัติอยู่ เขาทำอยู่ มันมีตัวอย่าง ไอ้ไปทางวิชาการแล้วมันยังวินิจฉัยกันไม่จบ แล้วพอเรานักปฏิบัติขึ้นมา พอเวลาปฏิบัติ คูลิ ในพระไตรปิฎก พระที่ว่าจิตใจออกเป็นทางโลกก็เหล่าไม่จิ้มฟันยาวเป็นศอกเลย แล้วเอาไปตีเนร เอาไปตีเนร เอาไปเล่นกัน

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำสิ่งที่ดีทั้งนั้นแหละ เวลาพระโสณะเดินจงกรม อยู่จนฝ่าเท้าแตก ให้พระโสณะใส่รองเท้า พระโสณะบอกถ้าอนุญาตข้าพเจ้าองค์เดียว ข้าพเจ้าไม่ยอม ถ้าอนุญาตพระทุกองค์แล้วข้าพเจ้าถึงจะยอมได้ เพราะความเสมอภาค พอเสมอภาค พออนุญาตขึ้นมาแล้วฉันพักก็ขี้มันก็เอาแล้ว เล่นรองเท้าเลยละ รองเท้าแปะหน้าแปะหลัง พระพุทธเจ้าก็ห้ามๆ

เวลาเขาอนุญาตพระโสณะ พระโสณะมีความละอาย ยังไม่อยากจะได้ ถ้าได้ต้องได้เสมอภาคกัน ได้เสมอภาคกัน ใช่ว่าก็ควรจะเป็นธรรม ไอ้คนที่จิตใจออกไปทางโลกแล้วมันก็ไปเสริมไปแต่ง มันเป็นไปอย่างนั้นแหละ

เวลากิเลสในใจ กิเลสในใจมันออกมา ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติไว้ มันหลักมันเลี้ยว อนุบัญญัติมาเรื่อย ห้ามมาเรื่อย ห้ามมาเรื่อย ห้ามมาตลอดเลย ห้ามมาตลอด จนถึงที่สุดแล้วเหลือชั้นเดียว

พระกัจจายนะไปชนบท เป็นภูเขา ให้พระโสณะอีกองค์หนึ่งมาขอพรว่าให้พระใส่รองเท้าหลายชั้นขึ้นมาก็ได้ถ้าอยู่ชนบทประเทศ เพราะหนังชั้นเดียวมันไปไม่ได้ มันรักษาทำไม่ได้ นี่มันมีอยู่ในพระไตรปิฎก

คนทำคินะ มุ่งหวังแต่คุณงามความดีทั้งนั้นแหละ ไอ้คนที่มาอ้างอิง กิเลสมันตีสองหน้า สามหน้า มันก็ว่าธรรมะเหมือนกัน แล้วเราจะเชื่อใครล่ะ เราจะเชื่อใคร แล้วยิ่งปฏิบัติไป เราจะเชื่อใคร เราปฏิบัติไปมันจะรู้มันจะเห็นของมันนะ ใจมันมหัศจรรย์นัก เวลาใจ โอ้โฮ! มันร้อยแปดพันเก้าเลย

หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เวลาท่านพูด มันซึ่งมากนะ จิตนี้เป็นได้หลากหลายนัก เวลาเวียนว่ายตายเกิดขึ้นมา มันไม่รู้จักตัวมันเอง จิตนี้เหมือนนักท่องเที่ยว มันเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ แล้วเวลาปฏิบัติไปมันหลากหลาย มันหลากหลายเพราะคนเข้าไปเผชิญหน้ากับมันถึงจะรู้ว่าหลากหลาย ไอ้พวกเรานี้หลากหลาย หลากหลายฟังเขามา แล้วเวลามาหลอกทุกอย่างไรก็ไม่รู้ เวลามาลอกมาว่าไซ้ โอ้โฮ! มันพูดว่ามันหลากหลาย หลากหลายเชื่อมั่นให้มันจูงมูก

แต่ถ้าครูบาอาจารย์ท่านปฏิบัติแล้ว หลากหลายแล้วรู้ทัน รู้ทัน หลากหลายแล้วรู้ทัน แก่ใจ พิจารณา จับมันได้ พิจารณาได้ แก่ใจอย่างนี้ หลากหลายอย่างนี้ หลากหลายเพื่อประโยชน์ หลากหลายด้วยมรรค ไอ้หลากหลายด้วยกิเลสก็ไหลตามมันไปไง มันหลากหลาย โอ้โฮ! มันเป็นอย่างนี้เอง มันหลากหลาย...ไม่รู้เรื่องเลย

เวลาปฏิบัติต้องเข้มแข็ง ต้องเข้มแข็ง ต้องพัฒนาใจของเราขึ้นมา ทำเพื่อประโยชน์กับใจของเรา นะ ใจของเรา เห็นใหม่ ความสุขเกิดจากคุณงามความดี บุญกุศลคือความดี กุศล บุญกุศลทำความดีให้เกิดความเป็นสุข บาปอกุศลทำให้เกิดความทุกข์ ทำสิ่งใดที่เป็นความผิดพลาด

ทำสิ่งใดที่ผิดกฎหมาย ไม่สบายใจเลย แต่ทำคุณงามความดี เขาจะติฉินนินทาขนาดไหน เราสบายใจของเรา นี่คุณงามความดีให้ผลเป็นสุข บาปอกุศลให้ผลเป็นทุกข์ แล้วประพฤติปฏิบัติไปตามความเป็นจริง มัชฌิมาปฏิปทา ความเป็นจริงอันนั้นมันพ้นจากดีและชั่ว ไม่ใช่ว่าดี ดีแล้วดีดมันไป ว่าฉันทำถูก ฉันทำถูก ฉันดีงามไปตลอด มันก็ไม่ใช่ มันต้องพัฒนาขึ้น ดีขึ้นไปกว่านี้

คุณ หลวงตาท่านเข้มแข็งขนาดไหน พระทั้งวัดเลย ไม่มีใครทำ ท่านทำของท่าน หลวงปู่ท่านยังใส่บาตร “ศรัทธามาสาย” มันไม่มัชฌิมา มันไม่เป็นความจริงของมัน มันไม่ลงความจริงของมัน แล้วคนแก้ไข แก้ไขอย่างไร ถ้าคนมีปัญญาเขาจะแก้ไขอันนี้

แก้ไขอันนี้แสนยาก แก้จิตนี้แก้ยากนะ หลวงปู่มันพูดประจำ แก้จิตนี้แก้ยากนะ เพราะความเห็นของคนมันหลากหลายมาก แล้วความเห็นของคนมันสุดโต่ง เวลามันสุดโต่งมันสุดโต่งไปเลย แล้วที่นี้กลับมาอย่างไร ไอ้ไม่เอาก็ไม่เอาเลยนะ ไอ้เอานะ มันก็ถลาไปเลยนะ แล้วทำอย่างไรมันถึงพอดี แล้วพอดีคืออะไร พอดีของใจดวงไหน

ต้องทำอย่างนี้เพื่อประโยชน์กับใจของเรา ฟังธรรมๆ เพื่อเหตุนี้ ผู้ที่ปฏิบัติก็ปฏิบัติของเราเพื่อค้นคว้าหาความจริงของเรา จะเหนื่อยยากแค่ไหน เห็นไหม เกิดเป็นมนุษย์นี้แสนยาก แล้วมาปฏิบัติยิ่งยากขึ้นไปอีก แล้วพัฒนาขึ้นไปเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป ศรัทธา อจลศรัทธา แล้วรักษาไว้ เวลามันถึงที่สุดแห่งทุกข์ อันนั้นจบสิ้น ถ้าจบสิ้นแล้วนะ เห็นโลก เพราะโลกมันเป็นวิญญูะ วิญญูะคือธรรมชาติ คือการเวียนว่าย คือแปรสภาพ มันเห็นทุกๆ อย่าง แล้วมันเห็นได้อย่างไรละ มันเห็นได้อย่างไร ศาสนาพุทธสอนอย่างไร แล้วมันเป็นจริงได้อย่างไร

เป็นจริงจากทุกข์ๆ ยากๆ จากความเข้าใจผิด จากความลุ่มๆ คลำๆ ของเรานี้แหละ แต่เราใช้สติปัญญาเข้ามาแยกแยะ พยายามค้นคว้า พยายามหาความจริงของเราขึ้นมา แล้วมันจะเป็นความจริงกลางหัวใจนี้ ถ้าเป็นความจริงกลางหัวใจนี้ จะกราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบแล้วกราบเล่า กราบแล้วกราบเล่า เพราะอะไร เพราะมันรู้กัน รู้กันแค่นั้นเอง โลกไม่รู้ไม่ได้ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา “จะสอนได้อย่างไร” เขาไม่รู้กับเราหรอก แต่คนรู้ก็รู้จริงๆ แล้วบอกไอ้คนไม่รู้ให้รู้ ก็ไม่รู้ไม่ได้ จนกว่ามันจะขวนขวาย มันจะกระทำของมันด้วยความเพียร ความวิริยะ ความอดุสาหะ จนถึงกันแล้วมันถึงจะเหมือนกัน เอวัง